

Makaleler

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EURO KRİZİ VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Şahap KAVCIOĞLU*

ÖZ

Ortak para birimine geçişte Maastricht kriterlerinin göz ardı edilmesi sonucunda, kriterleri sağlamayan ülkelerin borç yükleri ve kamu açıkları artmıştır. 2008 yılında meydana gelen küresel

* Dr., T. Halk Bankası A.Ş., Kredi Politikaları Genel Müdür Yardımcısı,
sahap.kavcioglu@halkbank.com.tr.

krizin de etkisi ile bu ülkelerdeki borç yükleri ve kamu açıkları sürdürülemez hale gelmiş ve Avrupa'da Euro krizi patlak vermiştir. Dünya ülkeleri arasındaki finansal entegrasyon nedeniyle, ülkemizde Euro krizinden etkilenmiş ve etkilenmeye devam etmektedir. Bu çalışmamızla da Euro krizinin çıkmasındaki nedenler, gelişimi ve ekonomimiz üzerindeki mevcut ve olası etkilerine yönelik bir değerlendirme ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: "Avrupa Birliği", "Avro Krizi", "Avrupa Birliği Ortak Para Birimi (Euro)", "Türkiye Ekonomisi".

ABSTRACT

While the process of entering Eurozone, the countries which ignore Maastricht criteries are faced with increased debt burdens and public deficit. Because of a global crise happened in 2008, the debt burdens and public deficits became unsustainable in this countries and Euro crise blowed up. Because of a financial integration between countries, our country also effected and still it is being affected from this Euro crise. With this study, it is aimed to reveal an assessment of the reasons underlying the Euro crise, its expansion and its current and possible effects over our economy.

Keywords: "European Union", "Euro Crisis", "European Union's Common Currency (Euro)", "Turkey's Economy".

Giriş

1970'lerde başlayan finansal liberalleşme süreci, uluslararası finansal piyasalar arasındaki engellerin kalkmasına neden olmuştur. Finansal piyasaların arasındaki engellerin kalkması ile birçok ülkenin sermaye hesabı bu dönemde dışa açık hale gelmiştir. Bu dönemde artan uluslar arası sermaye daha hızlı yayılan finansal krizleri de beraberinde getirmiştir. DELICE (2003). ABD'nin dördüncü büyük yatırım bankası olan Lehman Brothers'ın, 2008 yılında iflas etmesiyle patlak veren kriz de bu krizlere örnek teşkil etmiştir. Kısa sürede tüm dünyaya yayılarak

küresel çapta bir mali ve reel sektör krizine dönüşen bu kriz, AB ülkelerinde de kamu açıkları ve borç stoklarının ciddi boyutlarda artmasına ve birçok üye ülkede kamu maliyesinin sürdürülebilirliğinin tehlikeye girmesine neden olmuştur. TC Başbakanlık AB Genel Sekreterliği (2011).

Avro bölgesine üye ülkelerde ortak para birimi kullanılması yanı sıra, bu ülkelerde para politikası ortak bir merkez bankası aracılığıyla yürütülmektedir. Bu durumun nedeniyle ekonomik entegrasyon avro bölgesi ülkelerinde ileri düzeylere ulaşmış ve bu ülkelerin birinde yaşanan ekonomik durum tüm bölgeyi etkiler hale gelmiştir. AB ve özellikle de avro bölgesindeki bazı ülkeler 2008 yılında patlak veren küresel krizle birlikte, aşırı borçlanma ve standartların üzerinde yaşam nedeniyle mali sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır. SANDOVAL ve DİĞERLERİ (2011). Özellikle Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya ve İtalya bu krizin derinleştiği AB üyesi ülkeler olurken, uluslararası piyasalarda ekonomik entegrasyon nedeniyle AB ülkelerinin tamamının krize gireceği beklentileri oluşmuştur. Nitekim 2010 yılında Yunanistan'da giderek derinleşen borç krizi, ülke sınırlarını aşarak tüm avro bölgesini etkisi altına almış ve avro bölgesi borç krizi olarak adlandırılmaya başlanmıştır. AKÇAY (2012).

Çalışmanın amacı; 2008 yılında ABD'de patlak veren küresel krizin avro bölgesi üzerindeki etkileri, avro krizinin çıkmasındaki nedenler, bu krizin gelişimini değerlendirmek ve avro krizinin Türkiye ekonomisi üzerindeki mevcut ve olası etkilerine yönelik bir değerlendirme ortaya koymaktır.

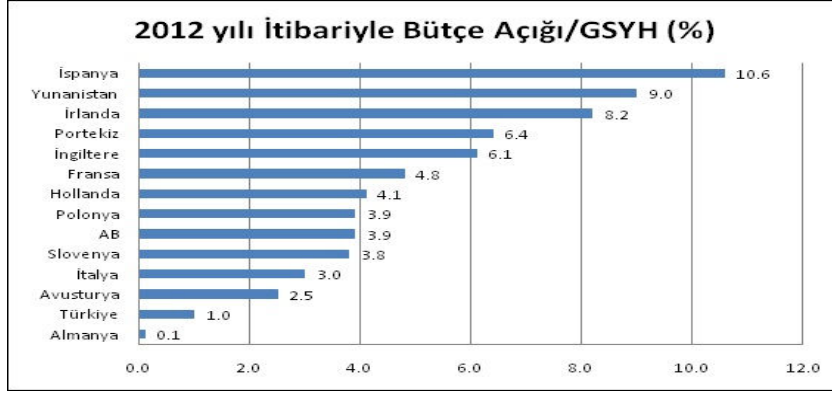
1. Avrupa Birliği ve Euro Krizi

Avrupa kıtasında bütünleşme düşüncesi çok eski tarihlere dayanmakla birlikte, özellikle II. Dünya savaşının sona ermesiyle bu konuda birçok adım atılmıştır. Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Lüksemburg ve Belçika 1951 yılında bu konudaki en somut adımı atarak 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurmuşlardır. AKÇT'nin kurulmasından sonra göstermiş olduğu başarılı gelişme, Avrupa'da daha geniş kapsamlı bir

ekonomik birleşmenin gerçekleştirilmesine yönelik yeni görüşleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle ekonomik bütünleşme üzerine yoğunlaşan bu görüşler, Messina'da düzenlenen konferansta iki yeni Avrupa Topluluğu'nun daha kurulması yönünde karar alınmasını sağlamıştır. Bu konferanstan sonra 25 Mart 1957'de Roma'da imzalanan antlaşma ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuştur. KUTLU (2007).

Bu anlaşma ile üye ülkeler, üretim faktörlerinin serbest dolaşımını, ortak politikaların oluşturulmasını ve ekonomik anlamda entegrasyonu sağlayacak olan dış ticaret ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini hedeflemişlerdir. Hedeflenen amaçlara ulaşılması ilk etapta sınırlı kalmış, ancak 1986 yılında ülkeler arasında var olan fiziki, teknik ve mali engellerin kaldırılarak iç pazarın bütünleştirilmesi konusunda somut adımlar atılmış ve hedefe ulaşılmıştır. 1992 yılında bu ülkeler, Avrupa Birliği anlaşması olarak da bilinen Maastricht Anlaşmasını imzalamışlardır. Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) amacının hedef konulduğu bu anlaşma aynı zamanda resmen Avrupa Birliği'nin (AB) kuruluş tarihi sayılmıştır.

Grafik 1: 2012 Yılı İtibariyle Bütçe Açığı/GSYH (%)

Kaynak: Eurostat, Hazine Müsteşarlığı

1 Kasım 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'nda, ekonomik ve parasal birliğin aşamaları, izlenecek eko-

nomik ve parasal politikalar ve bu politikaların uygulanması için gerekli kurumsal değişiklikler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Ekonomik ve Parasal birliğin gerçekleştirilmesi doğrultusunda, üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesi açısından, "Maastricht Kriterleri" olarak adlandırılan yakınlaşma kriterleri tespit edilmiştir. Özellikle tek bir para kullanımını için önem arz eden söz konusu kriterler aşağıda yer almaktadır:

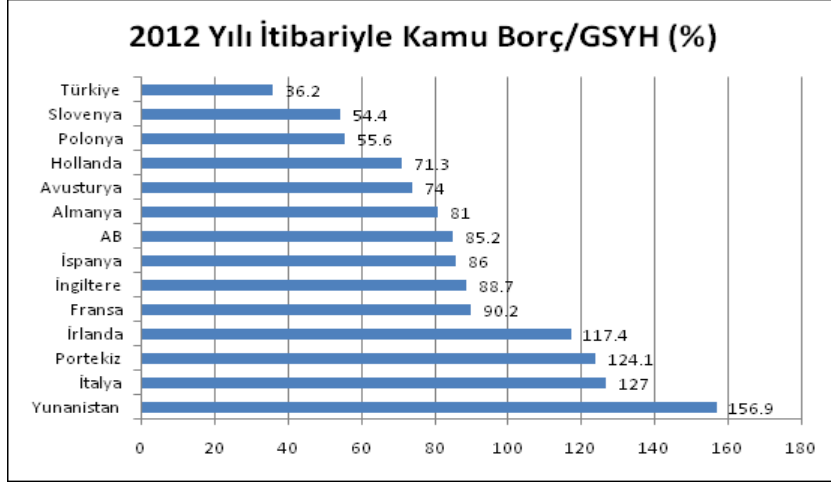
- Üye ülkelerin kamu açıklarının GSYİH'lerine oranı %3'ü geçmemelidir.
- Üye devletlerin kamu borçlarının GSYİH'lerine oranı %60'ı geçmemelidir.
- Üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranları, 12 aylık dönem itibarıyla, fiyat istikrarı bakımından en iyi performansla sahip 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır.
- Son 2 yıl itibarıyla, bir üye ülkenin para birimi, diğer bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır.
- Toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansla sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile, bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir. DİLEKLİ ve YEŞİLKAYA (2002).

Maastricht kriterlerine uyum sağlamak ciddi çabalar gerektirmekle birlikte, bu konuda önder ülkeler bile bu kriterlerden uzak kalabilmektedir. Nitekim Şekil 1 ve 2'de 2012 yılı itibarıyla ortak para birimi kullanan ülkelerin ağırlıklı kısmının, Maastricht kriterlerinin ilk 2'sinin dışında oldukları görülmektedir. Şekil 1'de ortak para birimi kullanan ülkelerde kamu açıkları/GSYH oranları görülmektedir. Buna göre 2012 yılında Almanya dışında ilgili kritere uyum sağlayan Euro ülkesi bulunmamakla beraber, ülkemizde bu oranın % 1 ile ilgili kritere uygun olduğu görülmektedir.

Avro bölgesi ülkelerinde ve Türkiye'de Kamu borç/GSYH oranının görüldüğü Şekil 2'ye göre, Slovenya ve Polonya dışın-

daki avro bölgesi ülkelerinin % 60 olan Maastricht kriterine uyum sağlamadıkları görülmektedir. Aynı şekilde ülkemizin Kamu borç/GSYH oranı da görülmekte olup, en fazla % 60 olarak belirlenen Maastricht kriterine uyumlu olduğu görülmektedir.

Grafik 2: 2012 Yılı İtibariyle Kamu Borç/GSYH (%)

Kaynak: Eurostat, Hazine Müsteşarlığı

Maastricht kriterlerini sağlayarak ortak paraya geçen Avrupa ülkeleri, düşük enflasyon ve istikrarlı bir büyüme ile güvenli, uzun dönemli programlar yapabilmeyi amaçlamışlardır. Para birliği öncesinde içe dönük ve önceki dönemlerin etkisiyle plan yapan ülkeler, ortak para ile daha dışa dönük, yeni imkânlar araştıran, daha büyük bir pazar için ileriye yönelik program yapan dolayısıyla daha verimli ve rekabetçi ülkeler olmayı hedeflemişlerdir. Nitekim temelleri 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile atılan parasal birlik sürecinde, 1999 ve 2002 yılları arasında önemli bir aşama kaydedilerek tek paraya (EURO) geçilmiştir. ÖZBAY (1997).

Avrupa Birliği ülkelerinde ekonomik bütünleşmeyi sağlamak adına başlatılan süreç, ortak para birimi olan Euro ile birlikte hedeflerine de ulaşmıştır. Ancak belirlenen hedeflere ulaşılırken, AB'nin bu amaçlarının istenilen sonuçlar doğurup doğur-

mayacağı konusu tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle, Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz, İrlanda ve Güney Kıbrıs gibi ülkelerde görülen makro ekonomik dengesizlikler bu tartışmaların gündemde kalmasına neden olmaktadır. Bu ülkelerde yaşanan ekonomik krizlerin yükünü sadece kendileri değil birlik ülkeleri çekmekte ve bu entegrasyon tüm dünya ekonomisini etkilemektedir.

Tarihsel süreçte özellikle finansal merkezlerde ortaya çıkan finansal kriz dalgasını, borç krizleri izlemiştir. HILSEN RANTH (2010). ABD’de konut piyasasında hızla büyüyen spekülasyonun patlamasıyla ortaya çıkan kriz, 2008’in ikinci yarısından itibaren bankacılık ve sigortacılık sektörlerini, yatırımları ve ticareti etkileyerek, küresel finansal krize dönüşmüştür. Eylül 2008’den itibaren sok dalgaları ticaret ve finans kanallarından tüm dünyaya yayılmış, kriz tüm dünya ülkelerini etkilediği gibi AB ülkelerini de etkilemiştir. KILIÇ ve BAYAR (2012).

Küresel finansal krize borç krizleri ile tepki veren Euro bölgesi ülkeleri, ağır borçlanma nedeniyle mali sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır. SANDOVAL ve DIĞERLERİ (2011). Özellikle, Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz, İrlanda ve Güney Kıbrıs gibi ülkelerin kamu borçlarının sürdürülemez boyutlara ulaşması, Euro krizinin patlak vermesi ve devam etmesine neden olmuştur.

2. Euro Krizinin Gelişimine İlişkin Bir Değerlendirme

Avrupa Birliği’nde ortak bir para birimi kullanmanın esas amacı, kur ve faiz risklerini azaltarak birlik içindeki ticareti ve bütünleşmeyi geliştirmektir. Avrupa Birliği’nde gelişen ticaretle birlikte, birliğin nispeten refah düzeyi düşük ülkelerinin refah düzeyi artacak ve bu ülkeler üretim gücü yüksek ülkeler için önemli bir pazar olacaktır. Bu süreçle beraber, birliğe üye olan ve Euro para birimine geçen ülkelerden İrlanda, Portekiz, İtalya, İspanya, Yunanistan ve Güney Kıbrıs gibi ülkelerin hızla milli gelir düzeyleri ve dolayısıyla refah seviyeleri artmıştır. Üretim gücü yüksek ülkelerin pazarı haline gelen bu ülkelerin cari açıkları ise refah dü-

zeylerine paralel bir seyir izlemiş ve sürdürülemez seviyelere gelmiştir.

Ortak para birimi kullanan ülkelere Maastricht kriterleri bakıldığında, üye ülkelerin büyük çoğunlukla bu kriterlere uygun oldukları görülmektedir. Kriterlerin tamamına uyum sağlamayan ülke olmamakla birlikte, başlangıçta istisnalar olduğu gibi Euro'ya geçişle birlikte kriterlerin dışına çıkan ülkelerde olmuştur. Bu kriterler arasında finansal krizlerin en önemli sebeplerinde biri olan cari açık ile ilgili bir kriterin olmaması dikkat çekicidir ki, bu durum Euro krizinin de en önemli sebebi olarak görülmektedir.

Euro krizine bakıldığında, bu krizin başlangıcını 2008 yılı küresel krizden ayrı tutmamak gerekir. 2008 yılında dünyayı saran ve 2009 yılında etkisini artıran küresel kriz, yapılan düzenlemelere rağmen Avrupa birliği üyesi birçok ülkeyi iflasın eşiğine getirmiştir. Küresel krize dayanamayıp iflasın eşiğine gelen Letonya ekonomisi, EURO krizinin başlangıcı niteliğindedir. Avrupa birliğinin motoru niteliğindeki Almanya ve Fransa bu ülkeye yardım ellerini uzatırken, Macaristan, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya gibi diğer Avrupa birliği ülkelerinin de sürece katılması, birlik için patlak verecek krizlerin habercisi olmuştur. Öyle ki küresel krizin patlak verdiği ABD, bu süreçte aldığı önlemler ve yarattığı fonlarla krizin etkisini atlatmaya başlamış ancak, Avrupa'da giderek artan sorunların baş göstermesi yeni bir krizin dillendirilmesine neden olmuştur.

Euro krizi, 2009 yılı sonlarında dillendirilmeye başladıktan sonra, bölgede yer alan bazı ülkelerde yaşanan ciddi borç yükü artışlarıyla yeni bir kriz olarak patlak vermiştir. Euro krizinde kıvılcımı yakan İrlanda'da yaşanan ekonomik kriz olurken, bu krizi sırasıyla Portekiz, Yunanistan ve yeni patlak veren Güney Kıbrıs krizleri izlemiştir. Avrupa birliğinin geleceğinin sorgulanmasına neden olan ve henüz çözüme kavuşturulamayan Yunanistan krizi, Euro krizinin en sıkıntılı kısmı olarak gösterilmekteyken, patlak veren Güney Kıbrıs krizi ile birlikte Avrupa Birliği'nin geleceği konusundaki tartışmalarda artmıştır.

Krizin en önemli ayaklarından olan Yunanistan krizinin nedenlerine bakarken, ülkenin birliğe üye olduğu dönemlere kadar inmek gerekmektedir. 2005 yılında Euro'ya geçerken Yunanistan'a uygulanan kurlar, ülkenin ulusal parasını aşırı değerli kılmıştır. Bu durum ülke ekonomisinin rekabet gücünü daha Euro'ya geçiş anında Almanya gibi birliğin üretici ülkelerinin gerisine düşürmüştür. Ülkede enflasyon artmış, fiyatlar Almanya'nın iki kat üzerine çıkmıştır. Ayrıca Euro'nun bu dönemde dolara karşı pahalılaşması, Yunanistan'ın rekabet gücünü sadece birlik ülkelerine karşı değil, aynı zamanda bölge dışı ülkelere karşı da zayıflatmıştır. Bu sürecin doğal sonucu olarak Yunanistan'da dış açıklar artmış, cari açık sürdürülemez boyutlara ulaşmıştır.

Yunanistan gibi üretim seviyesinin düşük olduğu ülkelerde, ekonomide canlanma ve büyüme ülkeye gelen büyük kaynaklar sayesinde olmaktadır. Zamanla kaynak aktarımının geri dönme aşaması gelir ve dış kaynakların ülkeye girişi yavaşlar. Sonuçta dış açıklar finanse edilemez ve süreç ekonominin finansal krize girmesi ile sonuçlanır.

Yunanistan'da da bu dönemde yukarıdaki sürece çok yakın bir süreç görülmüştür. Ülkenin dış açıkları artmış, cari açıkları rekor seviyelere ulaşmış, ülkeye sürekli sıcak para girişi olmuştur. Özellikle o dönemlerde ülkenin riskini iyi ölçemeyen, ülkenin kredi notunu yüksek tutan ve ülkeye yatırımı teşvik eden kredi derecelendirme kuruluşları bu kaynak aktarımların da önemli rol oynamıştır. Bunlar yanında ülkenin ödemeler bilançosunda net hata noksan kalemindeki artışlarının da gösterdiği üzere, bu dönemlerde ülkedeki karı değerlendirmek isteyen kayıt dışı girişlerde artmıştır. Bu süreçte ülkeye gelen kaynaklar milli geliri artırmış ve gelen yatırımların sürekli artması da ülkenin borçlanma iştahını kabartmıştır.

Ülkede o dönemlerde tasarruf oranları incelenirse, oranların milli gelirdeki artışa paralel olarak artmadığı da görülmektedir. Sonuçta dış kaynağa bağlı canlanma ve büyüme ülkede krizin patlak vermesi son bulmuştur. Kriz döneminde ülkeye ge-

len yatırımlar ve sıcak para azalmıştır. Ülkeye gelen kaynaklarında ülkeden çıkmaya başlaması ülkedeki krizin daha da derinleşmesine neden olmuştur. Sonuçta da dış açıklarını finanse etmek için borçlanan Yunanistan ekonomisi çökmüştür.

Yunanistan'da yaşanan bu krizlerin atlatılabilmesi ve Avrupa Birliği'nin bundan zarar görmemesi adına, diğer kriz ülkelerinde olduğu gibi Almanya ve Fransa bu süreçte ülkelere yardım ellerini uzatmışlardır. Yunanistan'a verilen IMF ve AB kaynaklı krediler süreçte artmış, ancak artan borç yükü, üretimi düşük ülkenin bu kredileri geri döndürmesini imkânsızlaştırmıştır. Birlik ülkelerinin ekonomilerinin canlanması adına sürekli piyasaları fonlayan AB Merkez Bankası'nın (ECB), bu politikası euro-dolar paritesinin düşmesine neden olmuştur.

Birlik üyesi ülkelerin özellikle de Yunanistan'ın kurtarılmasına yönelik politikalar sürerken, son olarak Güney Kıbrıs' da bankacılık sektörünün çöküşü ile patlak veren kriz birliğin geleceğinin sorgulanması tartışmalarını artırmıştır. Öyle ki, Güney Kıbrıs'ta yaşanan krizin yıkıcı etkilerinin Yunanistan krizinden daha fazla olacağı düşünülmektedir. Güney Kıbrıs, kara para aklamanın ve vergilerde sağladıkları cazip koşullar nedeniyle, Rus sermayesine hizmet veren bir bankacılık sektörüne sahiptir. AB'nin ilkelerine ters olarak ülkeye gelen kaynağı korumak ve sürekliliğini sağlamak adına izlenen politikaların, Kıbrıs'ta yaşanan kriz sürecinin kaynağı olduğu düşünülmektedir.

Dış kaynakların ülkeye gelmesi aşamasında verilen taahhütlerin yerine getirilmesi için, Rum bankalarının büyük tutarlarında Yunanistan tahvillerini satın almak gibi riski büyük yatırımlar yapması, ülkede bankacılık sektörünün sonunu hazırlamıştır. Öyle ki, Yunanistan ekonomisinin finansal krize girmesi ile bu yatırımların geriye dönüşü güçleşmiştir. Ayrıca Rus sermayedarlarının kara para aklama merkezi haline gelen G. Kıbrıs'ın, AB'nin bu konudaki tavrını belli etmesiyle bu sermayeyi kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalması da ekonomide krizin patlak vermesine neden olmuştur.

3. Euro Krizinin Öncesi ve Sonrasında Türkiye Ekonomisine Yönelik Bir Değerlendirme

Son yıllarda Avrupa'yı saran krizin Türkiye ekonomisi üzerine yansımalarına bakarken, Euro krizinin patlak verdiği dönemin öncesi ve sonrası diye ayırarak bakmak gerekmektedir. Gelişmekte olan ülke ekonomilerin en önemli gündem konularından birisi büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmada sürekli karşılaştıkları cari denge sorunudur. Gelişmekte olan bir ekonomiye sahip olan Türkiye'de yıllardır süregelen cari açık sorunları ile uğraşmaktadır. Özellikle 2001 krizinin etkilerini üzerinden atarak, bu tarihten sonra büyüme sürecine giren ülkemizde cari açıklar küresel krizin patlak verdiği 2008 yılı sonrasına kadar sürekli artmıştır.

Tablo 1: Yıllar İtibariyle Türkiye Ödemeler Dengesi

ÖDEMELER DENGESİ ÖZET TABLO													
(Milyon ABD Dolar)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2012 oca- ağu	2013 oca- ağu
CARİ İŞLEMLER AÇIĞININ OLUŞUMU													
İhracat	40719	52394	68535	78365	93613	115361	140800	109647	120902	143396	163218	106299	107101
İthalat	-47109	-65883	-91271	-111445	-134671	-162213	-193821	-134497	-177315	-232535	-228553	-151731	-161463
Dış Ticaret Açığı	-6390	-13489	-22736	-33080	-41058	-46852	-53021	-24850	-56413	-89139	-65335	-45432	-54362
Diğer Döviz Geliri (Hizmetler+Gelir+Cari Transferler)	5764	5935	8538	11631	9222	9071	12583	12682	10966	14047	17583	10081	10069
CARİ İŞLEMLER AÇIĞI	-626	-7554	-14198	-21449	-31836	-37781	-40438	-12168	-45447	-75092	-47752	-35351	-44293
CARİ AÇIĞIN FİNANSMANI													
Yurtiçinde Doğrudan Yatırım	939	1222	2005	8967	19261	19941	17211	7110	7572	13698	8445	6875	5744
Portföy Hesabi-Yükümlülükler	-593	2465	8023	13437	7415	833	-5014	227	16093	21986	40789	19540	16860
Kredi	826	3475	7674	20281	16013	28513	22533	2786	35396	31014	20516	23603	28310
SERMAYE GİRİŞİ	1172	7162	17702	42685	42689	49287	34730	10123	59061	66698	69750	50018	50914
Net Hata Noksan	-758	4489	838	1964	-228	517	3011	2879	1405	9433	867	2685	3016
TOPLAM DÖVİZ GİRİŞİ	414	11651	18540	44649	42461	49796	37680	12959	60415	76106	70573	52703	53930
CARİ İŞLEMLER AÇIĞI	-626	-7554	-14198	-21449	-31836	-37781	-40438	-12168	-45447	-75092	-47752	-35351	-44293
REZERVE EKLENEN DÖVİZ	-212	4097	4342	23200	10625	12015	-2758	791	14968	1014	22821	17352	9637

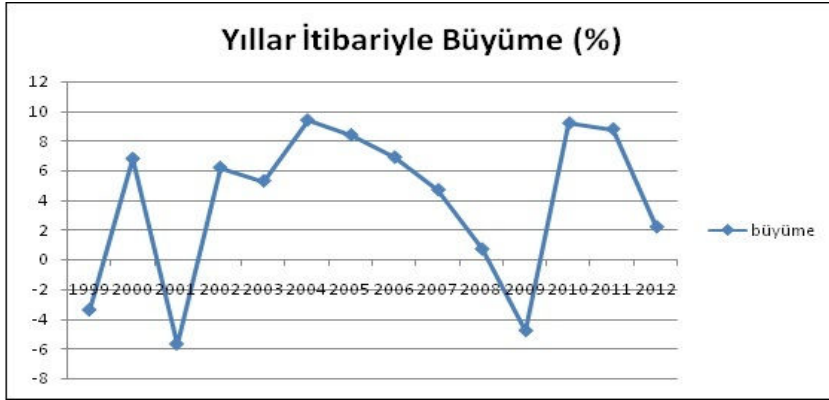
Kaynak: TCMB Veri Sistemi

Şekil 3'de, ülkemizde cari açıkların artmasındaki en önemli nedenin dış ticaret açıklarındaki artış olduğu görülmektedir. Türkiye'de dış ticaret açıklarının arkasında yapısal ve konjonktürel nedenler yer almaktadır. Türkiye yapı gereği ara malı ve yatırım mallarında dışa bağımlı bir ülke olmasının yanı sıra, enerji ve petrolü de yurtdışı kaynaklardan temin etmektedir. Dolayısıyla büyümek için sanayileşen ülkemizde üretimlerin artması ancak ithalatın artması ile olmaktadır. Ödemeler dengesine ilgili dö-

nemlere bakıldığında ihracatımızın sürekli arttığı görülmekte iken, ihracatın ithalatı karşılama oranlarındaki düşüklük Türkiye'nin ithalatlarının daha fazla artmasına ve sonuçta dış ticaret açıklarının artmasına neden olmuştur. Cari işlemler açığının diğer alt kalemlerinde bu dönemlerde yaşanan pozitif bakiyeler, dış ticaret açıklarını kapatmaya yetmemiş ve küresel krizin patlak verdiği 2008 yılına kadar Türkiye'de cari işlemler açığı artmıştır.

2008 yılında patlak veren küresel krize kadar ülkemizde cari açığın finansman şekli için, öncelikle ödemeler bilançosunun diğer ana kalemi olan sermaye finans hesabındaki gelişmelere bakmak gerekmektedir. 2008 yılına kadar büyüyen Türkiye ekonomisinde bu büyümenin kaynağının, esas olarak bu dönemlerde ülkeye gelmesi için teşvik edilen sıcak para (portföy yükümlülükleri) ve özellikle özelleştirme gelirlerinin yansıdığı doğrudan yabancı sermaye yatırımları olduğu görülmektedir. Özet olarak 2008 yılına kadar ülkedeki karlı ortamı değerlendirmek için gelen dış kaynaklar sayesinde, Türkiye üretimini artırmış ve şekil 4'de de görüldüğü üzere bu dönemde büyüme oranları artmıştır.

Grafik 3: Yıllar İtibariyle Büyüme (199-2012) (%)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Veri Sistemi

2008 yılında ABD'de patlak veren kriz tüm dünyayı bir anda sarmış ve tüm dünyada olduğu gibi Türkiye ekonomisini de

etkilemiştir. 2008 yılında ülkeye gelen sıcak para (portföy yükümlülükler) çıkmış ve doğrudan yabancı yatırımlarda bu dönemde azalmıştır. Üretiminde dolayısıyla da ihracatında dış kaynakların önemini belirttiğimiz ülkemizde, bu kaynakların azalması ve ülkeden çıkmasının sonuçları özellikle 2009 yılında görülmektedir. Küresel krizle daralan dünya ekonomisinde yaşanan taleplerdeki azalma üretimimizi ve ihracatımızı azaltmıştır. İhracatı ithalatına bağlı olan ülkemizde, ithalatların azalması sonucunda da 2009 yılında cari açığımız azalmıştır. 2008 yılında talep ve maliyet enflasyonunun arttığı ülke ekonomimiz, 2001 krizinden sonra ilk kez 2009 yılında küçülmüş (%-5) ve işsizlik oranları ülkemizde artmıştır.

2008 yılında patlak veren ve tüm dünyayı etkisi altına alan küresel kriz, tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Avrupa ülkeleri de etkilenmiştir. Küresel kriz 2009 yılı ile birlikte AB ülkelerini etkisi altına almış ve birlik üyesi birçok ülke bu dönemde finansal sorunlar yaşamıştır. Letonya, Macaristan gibi ülkelerle başlayan süreç, İrlanda da derinleşmiş ve 2010 yılında da Yunanistan krizi ile yeni bir borç krizi (EURO krizi) olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

Euro krizi ve AB'nin bu konuda atacağı adımlardaki belirsizlikler, özellikle Yunanistan ve benzeri Avrupa ülkelerine yatırım yapmış kişilerin bir anda bu ülkelere çıkmasına neden olmuştur. Bu ülkelere çıkan yatırımlar farklı ülkelere kaymış ve bu ülkelere biride bu dönemde Türkiye olmuştur. Bu dönemde Türkiye'de hükümetin dış kaynakların ülke içine çekilmesi yönündeki teşvikleri de bu durumda etkili olmuştur. Bu durum şekil 3'deki ödemeler bilançosunda 2010 yılına bakıldığında çok net görülmektedir 2010 yılında Türkiye'ye gelen sıcak paranın görüldüğü hesap olan portföy yükümlülükleri hesabındaki artış dikkat çekicidir. Aynı dönemde doğrudan yatırımlarında tekrar artışa geçmesi ile TL değer kazanmış ve döviz kurlarında düşüş yaşanmıştır. 2010 yılında döviz kurlarındaki azalma ile ithal girdi maliyetleri azalmış ve şekil 3'de de görüldüğü gibi ithalatımız bu dönemde artmıştır. İthalatımızdaki artışların ihracatımızdaki artışlardan fazla olması ise, 2010 yılında dış ticaret açığımızın art-

ması ile sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla 2008 küresel krizinin etkisi ile küçülen ekonomimiz, 2010 yılında gelen dış kaynaklar ile tekrar küresel kriz öncesi döneme dönerek büyüme sürecine girmiştir. Şekil 4'de de görüldüğü üzere 2009 yılında % 5 küçülen ekonomimiz, 2010 yılında % 9 oranında büyümüştür.

Özellikle doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla dış kaynak girişlerinin arttığı 2011 yılında da ekonomimiz büyüme sürecini sürdürmüştür. Avrupa'daki kriz sürecinin getirdiği belirsizlikler ve dış kaynağa yönelik teşvik politikaları, ülkemize dış akımların olmasının en önemli nedenleridir. Ekonomideki kayıt dışı tutarların görüldüğü net hata noksan kaleminin de bu yıl içerisinde artış göstermesi, ülkemize gelen kaynaklara bağlı olarak üretimimiz ve ithalatımız artmıştır. Tüm bu gelişmeler ile beraber büyüme sürecindeki ekonomimizin, bu dönemde yüksek seviyede dış açık ve dolayısıyla cari açık vermesi beklenmeye başlanmıştır.

Yunanistan ve benzeri kriz ülkelerini kurtarmak adına Almanya ve Fransa önderliğindeki AB, bu ülkelere fon sağlamaya bu dönemde de devam etmiştir. Ekonomilerde artan euro miktarı, bu dönemde euro/dolar paritesinin düşmesine neden olmuştur. Düşen parite ise AB'nin ve para birliğinin geleceği konusunda yapılan tartışmaları artırmıştır. Özellikle ortak para ve merkez bankası kontrolündeki Yunanistan'ın euro'dan çıkarılması konusunda tartışmalar gündeme gelmiştir.

Avrupa'da süren bu tartışmalar ve euro/dolar paritesindeki düşüşler devam ederken, ülkemiz bu durumdan etkilenmeye devam etmiştir. Ülkemiz ihracatının önemli kısmını Avrupa ülkelerine ve euro karşılığı yapmakta iken, ithalatının önemli kısmını ise dolar olarak yapmaktadır. 2011 yılında ekonomide artan üretim, ihracat ve ithalat rakamlarına kur zararlarının da eklenmesi, bu dönemde oluşacak cari açığın aşırı olması endişesini yaratmıştır. Nitekim 2011 yılında Türkiye Merkez Bankası, yabancı para karşılık oranlarında indirimle gitmiş ve döviz ihaleleri yaparak piyasadaki dolar seviyesini artırmıştır. Bu şekilde artan kurlar tekrar istenilen seviyelere indirilmeye çalışılsa da, 2011 yılında

cari açığımız rekor kırarak yaklaşık 75 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.

2011 yılı sonu ve 2012 yılı başında cari açık ile mücadelelerin artırıldığı ülkemizde, bu dönemde ihracatı teşvik politikaları artırılmıştır. İhracatın desteklenmesi ile ithalatın belli seviyelerde tutulmasına yönelik çalışmalar neticesinde, bu dönemde dış ticaret açığımız ve dolayısıyla da cari açığımız düşmüştür. Bunların yanında 2012 yılında büyüme oranlarımızın da bir önceki yılın altında kalması ise, ekonomide bu dönem içerisinde cari açığa verilen önemin bir göstergesidir.

Avrupa'da Yunanistan krizi süreci devam ederken patlak veren Güney Kıbrıs krizinin Türkiye'yi nasıl etkileyeceği ise, Euro krizinin ülkemizdeki etkileri konusunda yapılan tartışmaların devam edeceğini göstermektedir. Güney Kıbrıs krizi ile birlikte, ülke ekonomisindeki Rus mevduatlarının Türkiye'ye kayması yönünde beklentiler oluşmuştur. Ancak, Rus devlet adamlarının Rus işadamlarına mevduatlarını Rusya'da değerlendirme çağrısı yapması nedeniyle bu durum pek olası görülmemektedir.

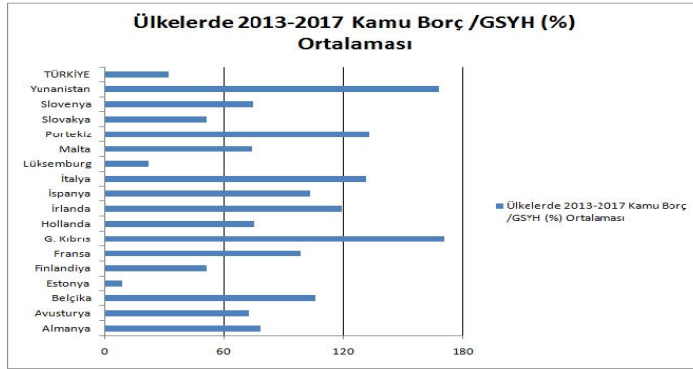
4. Tahmini Rakamlarla Ekonomilere Genel Bir Bakış

Euro bölgesi krizi devam ettiği sürece Euro bölgesi ve AB'nin geleceğine ilişkin sorular, gerek siyasi gerek ekonomik gündemin üst sıralarında tartışılmaya devam edecektir. Anglo-Sakson geleneğinden bazı kesimler, Euro bölgesinin optimum bir para alanı olmadığı ve başarısız olmaya mahkum olduğu düşüncesiyle Euro karşı çıkmışlardır. Euro bölgesine dâhil ülke ekonomileri arasında önemli yapısal farklılıklar bulunduğu, maliye politikalarında uyumlaştırma olmaksızın kurulacak bir parasal birliğin ülkeler arasındaki ekonomik dengesizlikleri daha da artıracığı ve parasal birliğin bozulacağı ileri sürülmüştür. UÇAR (2012).

Euro bölgesi oluşturulurken yapısal farklılıkların en aza indirilmesi için bir takım kriterler (Maastricht Kriterleri) belirlenmiş ancak, ilgili kriterleri sağlamayan ülkeler de birliğe dâhil edilmiş ve

Euro kriziyle birlikte birliğin geleceği tartışılır hale gelmiştir. Euro krizinin geleceğine yönelik tartışmalarda, sorunun çözülmesi adına iktisadi paradigma çerçevesinde çözümler üretilmektedir. Buna göre üye ülkelerin ticari açıklarını azaltmaları, kamu borçlarını ve bütçe açıklarını yönetebilir düzeye indirmeleri gerekmektedir. ÖNİŞ ve KUTLAY (2012).

Grafik 4: 2013-2017 Yılları İtibariyle Ortalama Kamu Borç / GSYH Oranları

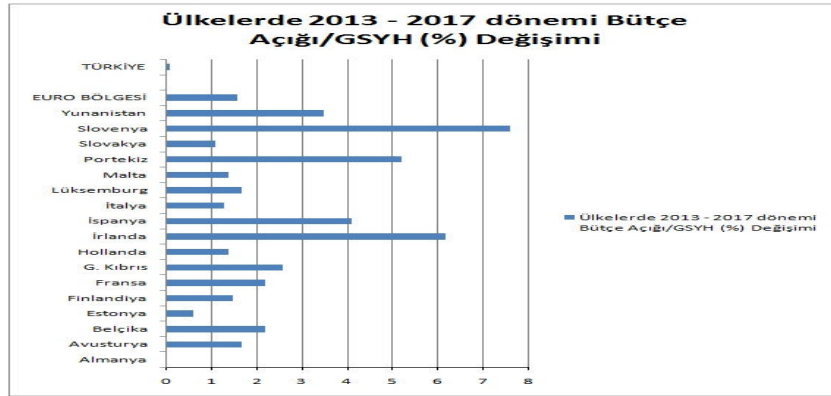

Kaynak: Eurozone, Eurostat, Hazine Müsteşarlığı, Orta Vadeli Program.

Maastricht kriterlerine göre üye ülkelerin kamu borçlarının GSYH'ye oranının % 60'ı geçmemesi gerekmektedir. 2013-2017 döneminde tahmini rakamlara göre, Euro bölgesi ülkelerinin kamu borçlarının GSYH'ye oranları genel olarak artış seyri izlemiş ve ağırlıklı olarak ilgili kriterin dışında olan ülkelere Slovenya'da eklenmiştir. Şekil 2'de de görüldüğü üzere Slovenya kamu borç/ GSYH oranı % 54 seviyelerindeyken, 2013-2017 döneminde yaklaşık ortalama % 75 seviyelerine çıkmıştır. Krizin en çok etkilediği ülkelerden Yunanistan ve G.Kıbrıs ekonomilerinde de ilgili kriter daha da kötüleşmiş ve 2013-2017 döneminde yaklaşık ortalama sırasıyla % 168 ve % 170 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Euro bölgesi ülkelerinde ilgili kriterin gelecekte daha da kötüleşmesi beklenirken, 2012 yılında Türkiye'de % 36 seviyelerinde olan kriterin 2013-2017 döneminde ortalama % 32 seviyelerine inmesi beklenmektedir.

Grafik 5: 2013-2017 Yılları İtibariyle Ortalama Bütçe Açığı / GSYH Değişimi

Kaynak: Eurozone, Eurostat, Hazine Müsteşarlığı, Orta Vadeli Program.

Maastricht kriterlerine göre % 3 olması gereken bütçe açığı/ GSYH oranında, şekil 5'de de görüldüğü üzere 2013-2017 döneminde genel olarak olumlu gelişmeler olması beklenmektedir. 2012 yılında ilgili kriterin % 3'ün çok üzerinde olduğu ülkeler Yunanistan, İspanya, İrlanda gibi ülkeler dahil Euro bölgesi ülkelerinin genelinde, ilgili kritere yakınsama söz konusudur. Bununla birlikte 2013-2017 döneminde realize olması beklenen rakamlara göre, bütçe açığı/GSYH kriterinin olumsuz yönde gelişmesi beklenen ülkelerde bulunmaktadır. Nitekim 2012'de kriterin yaklaşık % 4 olduğu Slovenya ile yaklaşık % 4,9 olduğu G.Kıbrıs ekonomilerinde, 2013-2017 dönemlerinde kriter ortalamasının sırasıyla yaklaşık % 4,7 ile % 5,3 olması beklenmektedir.

Krizin çözümlenmesi için kamu açıklarının ve bütçe açıklarının azaltılması gerektiği savı dikkate alındığında, Euro bölgesi ülkelerinde bütçe açıklarının azalması yönündeki beklentiye rağmen kamu açıklarının artması beklenmektedir. Bununla birlikte Şekil'6 ya bakıldığında, 2013 yılı ve 2017 yılları arasında